

УДК 005.332.4:37.091

DOI 10.31654/2663-4902-2022-PP-2-27-38

Новгородська Ю. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
NovgorodskaYG04@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7285-5548

СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА» У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування конкурентоспроможності у майбутніх менеджерів у процесі їх професійної підготовки. Автором здійснена систематизація наукових уявлень про конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Проведено аналіз різних підходів до визначення понять «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність фахівця», визначено сутність поняття «конкурентоспроможність менеджера сфери освіти».

Здійснено теоретичний аналіз основних підходів до розуміння сутності та компонентного складу «конкурентоспроможності». У результаті проведеного аналізу авторка узагальнює існуючі підходи і розглядає досліджуваний феномен як чотирьохкомпонентне явище, складовими якого є: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти. Установлено, що мотиваційно-ціннісний компонент передбачає професійно спрямовану орієнтацію магістрів на управлінську діяльність; наявність мотивів та ціннісних установок, що спонукають їх до самоактуалізації, самоствердження, сформованість позитивної настанови на різні види соціально значущої активності. Зазначено, що когнітивний компонент визначає, відображає знання сутності та закономірностей управлінської діяльності, знання щодо самооцінки та самопізнання свого професійного потенціалу. Діяльнісний компонент передбачає сформованість умінь пізнавального, комунікативного та регулятивного характеру, що визначають успішність конкурентоспроможної поведінки. Особистісно-рефлексивний компонент визначає вміння аналізувати результати власної діяльності, об'єктивно оцінювати власний рівень управлінської діяльності, управляти саморозвитком та професійним зростанням.

***Ключові слова:** менеджер сфери освіти, конкуренція, конкурентоздатність, конкурентоспроможність, компоненти конкурентоспроможності.*

Постановка проблеми. Сьогодні в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері освіти, спостерігається загострення конкуренції, що породжує проблему забезпечення гарантованої якості вищої освіти, формування конкурентоспроможних фахівців. Це обумовлює необхідність підготовки молодих кадрів з відповідним рівнем кваліфікації, оскільки саме такі фахівці спроможні вчасно реагувати на нововведення, генерувати принципово нові ідеї, впроваджувати новітні технології; здатні до ефективної адаптації в мінливих умовах сучасного соціуму, які прагнуть досягати конкурентних переваг та успіхів у професійній діяльності. Такий фахівець здатен забезпечити не просто функціонування закладу освіти, а й його конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з посиленням актуальності проблеми розвитку особистісної конкурентоспроможності, що має місце упродовж останніх десятиріч, спостерігається значне зростання наукового інтересу до цього феномену з боку представників багатьох наукових галузей. Предметом їх дослідження стали такі аспекти, як:

- проблеми працевлаштування молоді в умовах інноваційних змін на ринку праці (І. Андел, В. Антонюк, О. Гонга, І. Каленюк, Л. Лісогор, С. Лучик, А. Музиченко, Л. Федулова та ін.);

- педагогічні умови розвитку конкурентоспроможності студентів у процесі їх професійної підготовки (А. Ангеловський, С. Борисенко, О. Грішнова, О. Ковальов, Л. Лісогор, М. Семикіна та ін.);

- структура та характеристики якостей конкурентоспроможної особистості (Н. Абабілова, В. Андреев, Т. Андріяко, Г. Бабій, М. Варій, О. Гурська, І. Драч, Л. Дудко, А. Маркова, М. Невмержицька та ін.);

- виявлення можливостей підвищення конкурентоспроможності студентів та фахівців у різних професійних сферах (Л. Галаган, Л. Лазарева, Л. Мітіна, Н. Мухамеджанова, І. Саратцева, С. Сергєєва).

Між тим аналіз літератури засвідчує розбіжності у поглядах щодо розуміння сутності поняття конкурентоспроможності та її структури. Це зумовлює потребу продовження наукових досліджень у цьому напрямі.

Актуальність зазначеної проблеми посилюється необхідністю усунення суперечностей, що зумовлюють валив на якість професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі. Це суперечності між:

– необхідністю реалізації державної політики щодо інтеграції України в міжнародний інформаційний простір та недостатньою розробленістю проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів сфери освіти;

– сучасними вимогами ринку праці, що ставляться до процесу професійної підготовки менеджерів сфери освіти, та обмеженими можливостями їх задоволення у закладах вищої освіти;

– рівнем теоретичної розробки проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів і недостатнім характером її практичного вирішення в умовах професійної підготовки;

– потребою суспільства у висококваліфікованих менеджерах, здатних до діяльності в умовах конкуренції, та недостатнім рівнем забезпечення відповідних педагогічних умов щодо ефективності процесу формування досліджуваного процесу;

– необхідністю цілеспрямованого формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів сфери освіти та невідповідністю наявної моделі підготовки таких фахівців у закладах вищої освіти;

– потребою в об'єктивному оцінюванні рівня конкурентоспроможності фахівців освітньої галузі й недостатнім станом розробленості діагностичного інструментарію, що дозволяє комплексно вимірювати їхні досягнення.

Подолання цих суперечностей є можливим за умов упровадження в освітній процес закладів вищої освіти різноманітних моделей підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Конкурентоздатність випускників ЗВО залежить і від чинників, що відбивають відносно низьку конкурентоздатність молоді на ринку праці: брак у молоді професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації й трудових навичок; прагнення частини молоді поєднувати роботу з навчанням, що створює додаткові труднощі для роботодавця; низький рівень активності й заповзятливості частини молоді при вирішенні питань працевлаштування; слабка інформованість молоді про стан ринку праці й попит на конкретні спеціальності; відсутність у частини молоді готовності працювати в організаціях із установленими правилами внутрішнього трудового розпорядку. Саме тому на сучасному етапі суспільного розвитку актуалізуються питання забезпечення умов для підвищення рівня конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти, що базуються на створенні можливостей для формування та реалізації їх конкурентних переваг на ринку праці.

Метою статті є систематизація наукової думки щодо вирішення проблеми конкурентоспроможності на ринку праці, обґрунтування авторського підходу щодо розуміння конкурентоспроможності менеджерів сфери освіти та визначення структурних компонентів досліджуваного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реформаційні процеси, які відбуваються сьогодні на ринку освітніх послуг, потребують нових підходів до управлінської діяльності. Нові умови господарювання, конкурентні відносини між освітніми установами висувують перед управлінцями ряд проблем, вирішення яких потребують від них самостійності, швидкості реагування й оперативності в прийнятті управлінських рішень. Головною

вимогою сучасного ринку праці постає уміння фахівця виявляти себе в непередбачених ситуаціях, що залежить від рівня кваліфікації та затребуваності спеціалістів за певною галуззю наук.

У зв'язку з існуючою конкуренцією на ринку праці важливого значення набуває конкурентоздатність фахівця, яку можна розглядати як здатність фахівця більш ефективно подавати себе, свої трудові можливості роботодавцеві, швидко адаптуватися до роботи в умовах нестабільності ринкових відносин, повніше порівняно з іншими кандидатами задовольняти вимоги роботодавців за рівнем знань, вмінь, навичок, особистих рис.

Питання конкурентоздатності є предметом дослідження ряду психологів, які розуміють даний феномен, як:

- здатність передбачати, оновлювати й використовувати всі можливості для розвитку (Л. Мітіна);
- здатність продукувати інноваційні ідеї, теорії, технології, сприяти успішному розвитку суспільства (І. Ладанов, В. Пронніков);
- здатність вирішувати проблеми шляхом зіставлення, зіткнення, узгодження, взаємозбагачення предметних позицій взаємодіючих партнерів (Т. В. Купріянова);
- комплексна властивість, що має свої ресурси: вік, психофізичне здоров'я, зовнішність, здібності, рівень інтелекту, запас енергії, а також моральні складники: систему цінностей, вірувань, особистих обмежень тощо (Б. Паригін).

Педагогічна сутність конкурентоспроможності особистості полягає в тому, щоб розглядати її як:

- «потенційну можливість суб'єкта конкурувати або вступати в конкурентні відносини з іншими, перевершуючи конкурентів, домагаючись кращих, ніж у інших, результатів або показників як у сфері професійної діяльності, так і у повсякденному житті» [14, с. 234];
- як показник якості професійної підготовки, можливості реалізації професійних та особистісних якостей працівника в реальних умовах [5, с. 334];

Н. В. Даневич розуміє під конкурентоспроможністю «сукупність конкурентних переваг працівників в якості трудового потенціалу та можливостях його реалізації» [19, с. 129].

Досліджуючи проблеми розвитку професійної освіти, І. С. Вдовенко [34] розглядає конкурентоспроможність як «вміння проявити і використати свої особистісні, професійні та ділові якості, швидше й краще від інших реалізувати власний потенціал у конкретних умовах виробничої діяльності й мати можливість отримувати відповідну винагороду, досягти певного соціального статусу та забезпечити надійність свого життєвого становища, стабільність та професійне зростання» [3, с. 137].

За визначенням В. І. Майковської [10, с. 135] конкурентоспроможність фахівця трактується як «сукупність знань, умінь, навичок, компетенцій, якостей і властивостей, що забезпечують спрямованість фахівця на успішну професійну діяльність та обумовлюють задоволення ним особистісних і суспільних потреб у професійному становленні й розвитку в умовах ринку праці».

У дослідженнях М. В. Невмержицької конкурентоспроможність розглядається як «здатність людини вбачати у своїй діяльності результативність, яка дозволяє їй стати успішною, реалізувавши свої можливості, або завдяки своїй творчості та креативності втілювати в життя свої ідеї» [13, с. 11].

В. В. Медведь, характеризуючи конкурентоспроможність фахівця, акцентує увагу на «володінні суб'єктом певними властивостями, які надають йому можливість розвиватись на інноваційній основі та перемагати в конкурентній боротьбі» [11, с. 46].

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує позиція Г. А. Дмитренка та С. В. Мудрої [4], які вважають, що «конкурентоспроможний фахівець – це працівник, який на потребу роботодавцю і собі має актуальні професійні знання і вміє їх ефективно використовувати у практичній діяльності; його природні професійно-особистісні якості відповідають його посаді і функціям, які він виконує, а його толерантна поведінка сприяє створенню комфортного клімату у трудовому колективі».

Досліджуючи проблему формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, О. В. Скорнякова визначає зміст даного поняття як

«складну характеристику, що проектується на всі сфери життєдіяльності фахівця; дозволяє йому, відповідно рівня професійної підготовки та професійно-особистісних якостей, брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах у сфері інформаційних технологій» [18].

Цікавою є наукова праця А. В. Сало, де під конкурентоспроможністю випускників закладу вищої освіти розуміється «їх спроможність працевлаштуватися краще за випускників інших аналогічних закладів освіти, обираючи конкурентні робочі місця завдяки набутим в процесі навчання компетентностям та сформованій здатності до безперервного освітньо-професійного розвитку, прояву трудової та професійної мобільності на ринку праці» [16, с. 301].

Не менш важливим для нас є дисертаційне дослідження О. М. Лісовської, у якому обґрунтоване поняття конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників, яке трактується як «інтегральна динамічна характеристика особистості, що відбивається на здатності суб'єкта праці презентувати свої професійні можливості на ринку сфери послуг і перемагати в конкурентній боротьбі» [8, с. 9].

Заслужують на увагу наукові дослідження С. М. Безбородих, в яких конкурентоспроможність розуміється як «багаторівневе інтегральне особистісне утворення, що характеризується сукупністю ціннісних орієнтацій, особистісно й професійно значущих якостей, базових знань, умінь і навичок та проектується на всі сфери життєдіяльності, зокрема професійно-педагогічну діяльність, і забезпечує майбутньому педагогу переваги в конкурентних відносинах у сфері професійної діяльності з метою творчої самореалізації в освітньо-виховному процесі сучасної загальноосвітньої школи» [1, с. 11]. Проведений ученою аналіз дав можливість дійти висновку, що «конкурентоспроможність – це багатовекторна, поліфонічна, інтегративна соціально детермінована характеристика спеціаліста, розвиток якої зумовлений сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників» (рис. 1).

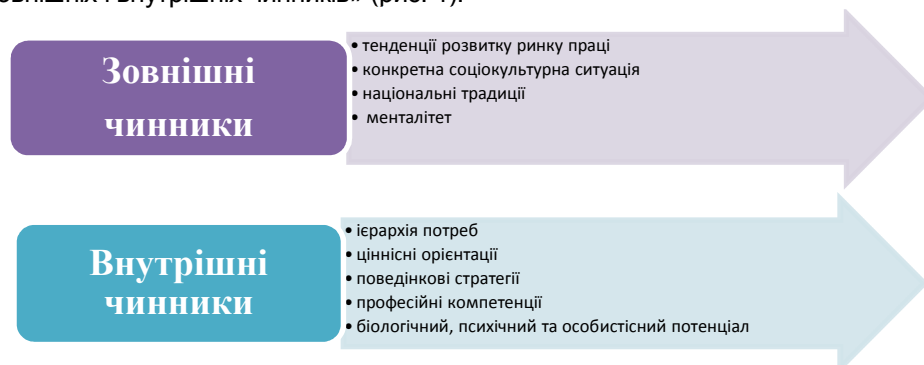

Рис. 1. Чинники, що впливають на конкурентоспроможність фахівця

У продовження розгляду окресленої проблеми в контексті забезпечення конкурентоспроможності майбутніх фахівців викликає інтерес твердження М. О. Кримової [7], яка зазначає, що конкурентоспроможність фахівця є багатогранною категорією, яка залежить від широкого кола складових (рис. 2).

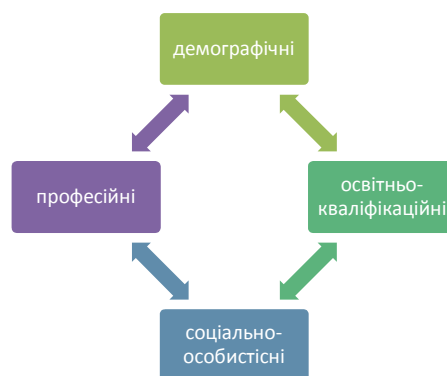

Рис. 2. Основні складові, що формують конкурентні переваги фахівця

У контексті нашого дослідження представляють науковий інтерес погляди М. В. Семикіної, яка характеризує конкурентоспроможність як:

- «сукупність якісних і вартісних характеристик робочої сили та трудових послуг, які користуються попитом на певному сегменті ринку праці у певний період часу»;
- «здатність працівника в умовах певної ринкової кон'юнктури відповідати попиту роботодавця, критеріям та мінливим вимогам ринку праці стосовно професійно-освітнього рівня, кваліфікації, ділових та особистих якостей у порівнянні з відповідними характеристиками інших працівників або осіб, які шукають роботу»;
- «співвідношення корисного ефекту від споживання трудових послуг робочої сили (доходу, прибутку) та їх ціни, адекватної загальній сумі витрат на підготовку, придбання, використання, відтворення та розвиток робочої сили» [17, с. 100].

Серед досліджень з питань підготовки конкурентоспроможного фахівця привертають увагу наукові розвідки О. О. Романовської, в яких конкурентоздатність трактується як «інтегральна характеристика особистості майбутнього інженера-педагога, що виявляється в сукупності особистісних і професійних якостей, а також у професійно спрямованих знаннях і уміннях, орієнтаціях, які визначають успішність професійної діяльності щодо її організації в умовах вимог і запитів роботодавців і ринку праці» [15, с. 20].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що у більшості наукових праць представлено розуміння досліджуваного явища як багаторівневого інтегрального особистісного утворення, що в професійному аспекті визначається сформованістю психологічних, професійних та соціально необхідних якостей, які забезпечують високий порівняно з іншими попит на фахівця.

З урахуванням визначених теоретичних положень **конкурентоспроможність менеджера сфери освіти** будемо розглядати як комплексну характеристику особистості, що виявляється в здатності відповідати потребам ринку праці, досягати успіху в професійній діяльності в умовах конкурентних відносин, мобілізації ресурсу індивідуально-особистісних якостей та особистісного потенціалу.

Урахування сутнісних ознак конкурентоспроможності фахівця, визначених різними науковцями, теоретичних засад та особливостей її формування в умовах професійної підготовки обумовлює необхідність визначення структурних компонентів конкурентоспроможності менеджера та їх змістовної характеристики.

Питання визначення складових конкурентоспроможності фахівця порушує у своїх роботах О. О. Романовська. У структурі досліджуваного феномену дослідниця виділяє чотири складові: мотиваційно-когнітивний, особистісно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний компоненти. *Мотиваційно-когнітивний компонент* визначається як один із обов'язкових складових, оскільки від мотивації залежить активність особистості в опануванні необхідним рівнем конкурентоспроможності. Когнітивна складова даного компоненту передбачає оволодіння сукупністю знань: про професію і її особливості, затребуваність професії інженера-педагога на ринку праці, психологічні аспекти бесід з роботодавцем [15, с. 20].

Особистісно-діяльнісний компонент визначається сформованістю особистісних якостей, які в сприятливих ринкових умовах забезпечують успішну реалізацію планів, досягнення поставлених цілей. Ці якості дослідниця об'єднала у чотири групи (табл. 1) [15, с. 20].

Таблиця 1

Особистісні якості конкурентоспроможного фахівця

Група якостей 1	Змістове наповнення 2
<i>Ділові якості</i> (професійна сфера)	мобільність, дисциплінованість, активність, працьовитість, прагматичність, заповзятливість;
<i>Якості, що характеризують ставлення до інших людей</i> (сфера взаємодії між людьми, сфера спілкування)	доброзичливість, товариськість, відвертість, колективізм

Продовження таблиці 1

1	2
<i>Якості, що характеризують ставлення до життя (емоційна сфера)</i>	життєрадісність, різнобічна розвиненість, оптимізм, захопленість
<i>Індивідуальні якості, що підвищують самооцінку (сфера власного «я»)</i>	самостійність, принциповість, оригінальність, організованість, ризикованість

Важливим чинником конкурентоспроможного фахівця виступає сукупність умінь (інтелектуальні, комунікативні, регулятивні, організаторські й дослідницькі), що визначають успішність конкурентноздатної поведінки, забезпечують студентам ефективність опанування обраної професії. До них належать: а) уміння здійснювати аналіз ситуації і робити адекватні висновки; б) уміння здійснювати творчий підхід до організації та виконання певного виду діяльності, доводити заплановане до кінця, здійснювати самопрезентування, вести діалог і переговори, спілкуватися з управлінцем; в) уміння здійснювати операції на комп'ютері й використовувати різні бази даних; г) уміння бути самостійним, комунікабельним, толерантним; д) уміння створювати власний імідж; е) уміння швидко адаптуватися в новому соціальному середовищі; ж) виконувати дослідницьку роботу [15, с. 21].

Рефлексивно-оцінний компонент включає рефлексію якості процесу й результату професійної діяльності; передбачає самооцінку, самоконтроль і самоаналіз, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляцію поведінки й діяльності. Основу даного компоненту складають інтелектуальна, особистісна та міжособистісна рефлексія [15, с. 21].

Своє бачення структури конкурентоспроможності фахівця як інтегрального особистісного утворення презентує у своїх дослідженнях В. О. Бикова. На переконання вченої, до моделі конкурентоспроможного фахівця мають входити такі структурні компоненти:

- аксіологічний – відображає мотивацію на успіх / невдачу; сформованість потреби в досягненнях, незалежності/автономії;

- когнітивний – передбачає прагнення майбутнього фахівця до отримання знань, прояву творчого потенціалу; сформованість умінь щодо застосування набутих знань у професійній діяльності;

- особистісний – охоплює такі особистісні характеристики як: емоційний інтелект, цілеспрямованість та рішучість, реалізація потреби ризикувати в межах розумного;

- професійний – визначається здатністю до адаптації у конкурентному середовищі, включає рефлексію власної діяльності [2, с. 9].

Також необхідно відзначити дослідження С. М. Безбородих, яка окреслила структуру конкурентоспроможності майбутніх педагогів, до складу якої входять:

- ціннісно-мотиваційний визначається ціннісними орієнтаціями, мотивами, спрямованістю особистості;

- когнітивний відображає сукупність науково-теоретичних, дидактичних, методичних, психолого-педагогічних та операційних знань;

- індивідуально-психологічний – характеризується наявністю у майбутнього педагога певних якостей, що визначають високий рівень його конкурентоспроможності. Вони класифікуються на групи: біопсихологічні та психологічні якості; соціально значущі якості; професійно важливі якості;

- операційно-діяльнісний є сукупністю загально педагогічних та спеціальних умінь, необхідних для досягнення високих результатів професійної діяльності [1, с. 11].

З позиції структурно-функціонального підходу Г. М. Мороз визначає такі структурні компоненти конкурентоспроможності майбутнього фахівця фармацевтичної галузі:

- *ціннісно-мотиваційний* – містить ціннісні орієнтації та інтереси як підґрунтя мотивації; стійке позитивне ставлення до обраної професії та норм функціонування професійної спільноти. Даний компонент спрямований на задоволення потреби

людини в самовираженні, особистісному й професійному зростанні і спонукають її до виконання дій професійного характеру;

– *когнітивний* – охоплює систему індивідуальних ресурсів особистості, сукупність її професійних знань; передбачає опору на певний стиль її мислення у процесі набуття й опанування теоретичними концептами та практичними вміннями; підсилює мотивацію здобувачів освіти у разі постановки чітких задач; забезпечує виконання особистістю вимог, що ставляться до здійснення нею професійної діяльності);

– *особистісно-діяльнісний* – визначається сукупністю умінь та навичок, що виступає підґрунтям готовності й здатності особистості до виконання певних дій професійної діяльності. Складовими даного компоненту виступають адаптаційна, суто діяльнісна та професійна складові.

– *аксіологічно-праксеологічний* – характеризує ступінь реалізації ціннісних орієнтацій особистості, її потреб та інтересів; ступінь ефективності практичної діяльності майбутніх фахівців на базі сформованих у них загальних та фахових компетентностей);

– *оцінно-рефлексивний* – зумовлений здатністю людини до самоконтролю й самоаналізу, прагненням до переосмислення власних дій і вчинків [12, с. 33–34].

О.М. Лісовська, розглядаючи проблему формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців у закладах професійної освіти, обґрунтовує наступні складові:

- стимулюючо-мотиваційний – відображає прагнення майбутніх фахівців до успіху та уникнення невдач, сформованість потреби в самовдосконаленні, позитивної мотивації досягнення;

- когнітивно-діяльнісний компонент – це система знань та умінь, якими мають оволодіти конкурентоспроможні робітники у ході вивчення дисциплін загально професійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки;

- особистісно-рефлексивний визначає коло вмінь, які роблять фахівця конкурентоспроможним (оцінювання власних перспектив щодо конкурентоспроможності в ринкових умовах праці та своєї підготовленості до професійної діяльності, здатність до прогнозування й адекватної оцінки своїх дій та їх результату) [8, с. 9].

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників, нами визначена структура конкурентоспроможності майбутніх менеджерів сфери освіти, що включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний (рис. 3).

Мотиваційно-ціннісний компонент – характеризується сукупністю мотивів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, які визначають рівень розвитку мотиваційної сфери майбутніх менеджерів до вирішення проблем управлінської діяльності та спонукають до здійснення професійної діяльності, спрямованої на вирішення цих проблем. Ціннісні орієнтації будемо розглядати як систему інтегрованих смислових установок менеджера, що визначають його ставлення до управлінської діяльності та її суб'єктів. Підтримуємо думку науковців про те, що ціннісні орієнтації мають соціальний та індивідуальний характер.

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу класифікація цінностей, запропонована І. Ф. Ісаєвим. Зокрема, він виділив:

- цінності-цілі (визначають загальну спрямованість на розкриття значення і сенсу цілей професійно-управлінської діяльності);

- цінності-засоби (полягають у розкритті ролі способів і засобів здійснення професійно-управлінської діяльності);

- цінності-відносини (визначають сенс ставлень як основного механізму функціонування цілісної професійної діяльності);

- цінності-знання (характеризують значення психолого-педагогічних знань у процесі реалізації професійної діяльності);

- цінності-якості (визначають роль особистісних якостей фахівця у здійсненні професійної діяльності) [6, с. 145].

Рис. 3. Структура конкурентоспроможності менеджера сфери освіти

Мотивація, як індивідуальне утворення особистості менеджера, формується під дією зовнішніх і внутрішніх чинників і ґрунтується на мотивах. «Мотив – це внутрішнє психічне явище, яке спонукає суб'єкт до виконання дії; мотивація визначається як система внутрішніх мотивів, що спонукає людину до конкретних вчинків, форм поведінки і діяльності» [9, с. 58]. Сукупність професійних та особистісних мотивів є чітким орієнтиром і внутрішнім поштовхом для формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів у процесі їх професійної підготовки.

Когнітивний компонент ґрунтується на інтелектуальній сфері діяльності. Основу даного компонента складають пізнавальні здібності особистості, що формують компетенції теоретичної і практичної спрямованості щодо сприйняття і переробки зовнішньої інформації про об'єкти, предмети, інструменти управління освітньою організацією; психолого-педагогічні, економічні та професійні знання, які забезпечують зміст та здійснення управлінської діяльності.

Діяльнісний компонент являє собою взаємопов'язаний комплекс умінь (проектно-прогностичні, діагностико-аналітичні, адміністративно-управлінські), які необхідні для практичного розв'язання завдань управління; характеризується здатністю майбутніх менеджерів адаптуватися до нових ситуацій, обґрунтовувати та приймати адекватні управлінські рішення. Цей компонент характеризується способами діяльності, які менеджер освітньої організації може застосовувати для проектування власної технології управління, побудови циклу управлінського процесу. Разом з тим він повинен володіти прийомами самостійного і мобільного розв'язання управлінських завдань, здатністю приймати швидкі та ефективні управлінські рішення, генерувати інноваційні ідеї, що в свою чергу сприяє підвищенню його професіоналізму.

Особистісно-рефлексивний компонент характеризується сукупністю важливих індивідуальних та професійно-особистісних якостей, що обумовлюють ефективність управлінської діяльності менеджера. До характеристик особистісної складової належать: самопізнання, самоаналіз, самоактуалізація, рівень сформованості особистості «Я-концепції», прагнення до самореалізації; здатність впливати на інших, нести відповідальність за результати своєї праці; вміння будувати траєкторію свого професійного розвитку.

Рефлексивна складова визначається уміннями свідомо контролювати рівень власного розвитку та результати своєї діяльності, коригувати власну поведінку й діяльність щодо поставлених цілей; здатністю до адекватної самооцінки власної активності та професійних можливостей щодо здійснення управлінської діяльності.

На нашу думку, зазначені складові конкурентоспроможності взаємозалежні і взаємообумовлені і тільки за умови цілісності забезпечать успішність управлінської діяльності та конкурентоспроможність майбутніх менеджерів сфери освіти на ринку

праці. Отже, практична реалізація усіх складників досліджуваного феномена здатна забезпечити кваліфіковане виконання професійної діяльності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Викладене у статті дозволяє констатувати, що конкурентний фахівець – це професіонал, який, орієнтуючись на власні сили, здатний упорядкувати всю систему життєдіяльності відповідно нових ринкових умов і презентувати себе відповідно цих умов. Встановлено, що конкурентоспроможність являє собою динамічне структурно-рівневе утворення, що відображає єдність мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів.

Презентовані в роботі результати дослідження структури конкурентоспроможності майбутніх менеджерів сфери освіти не вичерпують всіх аспектів означеної проблеми. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з теоретичним обґрунтування педагогічних умов та розробкою моделі формування конкурентоспроможності менеджерів освітньої галузі у процесі їх магістерської підготовки.

Література

1. Безбородих С. М. Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Старобільськ, 2016. 22 с.
2. Бикова В. О. Компонентно-структурний аналіз феномена «конкурентоспроможність фахівця». *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2012. № 1 (3). С. 5–11. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2012/1/2.pdf>
3. Вдовенко І. С. Стратегія розвитку професійної освіти та напрямки щодо її покращення. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. № 124. С. 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_36
4. Дмитренко Г. А. Мудра С. В. Управлінські індикатори підвищення якості вищої освіти: конкурентоспроможність і конкурентоздатність випускників. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*. Київ: Атопол Груп, 2016. № 1(30). С. 32–46. URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/1_31_2016/upravl/%D0%94%D0%9C%D0%98%D0%A2%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E_%D0%9C%D0%A3%D0%94%D0%A0%D0%90.pdf
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Ісаєв І. Ф. Професійно-педагогічна культура як предмет наукового дослідження. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. № 42. С. 143–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpkov_2010_42_40
7. Кримова М. О. Життєвий цикл розвитку конкурентоспроможності фахівця, чинники та складові його формування. *Вісник Донецького ун-ту*. Донецьк: ДонНУ, 2011. С. 89–91.
8. Лісовська О. М. Формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Київ, 2018. 24 с. URL: <file:///D:/Doc/Desktop/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.aref.pdf>
9. Лук'янова Л. Б. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / авт.-упоряд. Л. Б. Лук'янова, О. В. Аніщенко. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 108 с.
10. Майковська В. І. Модель конкурентоспроможного фахівця як результат урахування вимог щодо якості й ефективності його професійної підготовки. *Наукові записки кафедри педагогіки: зб. наук. праць*, 2013. № 31. С. 132–138.
11. Медведь В. В. Основи формування конкурентоспроможності фахівця: чинники, складові, критерії. *Теорія та методика управління освітою*. 2011. № 7. С. 45–49. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/ttmuo/2011_7/9.pdf
12. Мороз Г. М. Конкурентоспроможність майбутніх фахівців фармацевтичної галузі у процесі професійної підготовки: результати експериментальної роботи за мотиваційним критерієм. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2021. Вип. 48. С. 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/17479/16085>

13. Невмержицька М. В. Формування конкурентоспроможності особистості в умовах масового суспільства: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03. Київ, 2014. 20 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/22473/1/aref_Nevmerzhyska%20M.V..pdf
14. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюка; упоряд.: Н. Г. Потасова, Ю. О. Молчанова та ін. Київ: Основа, 2014. 496 с.
15. Романовська О. О. Характеристика поняття «конкурентноздатність майбутнього інженера-педагога». *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 2. С. 12–23. URL: <file:///D:/Doc/Downloads/44997-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-90285-1-10-20150623.pdf>
16. Сало А. В. Конкурентоспроможність випускників в умовах інноваційних трансформацій ринків праці та глобальних викликів. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 34. С. 297–310. URL: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1\(34\)/34.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1(34)/34.pdf)
17. Семикіна М. В. Конкуренція і конкурентоспроможність на ринку праці: методологія визначення. *Демографія та соціальна економіка. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України*. 2008. № 2. С. 94–103. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3738/1/konkurentsiya%20y%20konkurentospromozhnist%ca%b9.pdf>
18. Скорнякова О. В. Зміст та структура конкурентоспроможності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. «Практична педагогіка та психологія: методи і технології» (Запоріжжя, 1–2 липня 2016 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 78–83.
19. Danevych N. V. Regulation of employees' competitiveness on the basis of activation of social partnership. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Кіровоград: КНТУ, 2014. Вип. 26. С. 124–132. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/226/1/19.pdf>

References

1. Bezborodikh, S.M. (2016). Formuvannia konkurentospromozhnosti maibutnih pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of competitiveness of future teachers in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Starobilsk [in Ukrainian].
2. Bikova, V.O. (2012). Komponentno-strukturnyi analiz fenomena «konkurentospromozhnist fakhivtsia» [Component-structural analysis of the phenomenon of «specialist competitiveness»]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk*. 1 (3), 5–11. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2012/1/2.pdf> [in Ukrainian].
3. Vdovenko, I.S. (2015). Stratehiia rozvytku profesiinoi osvity ta napriamky shchodo yii pokrashchennia [Strategy for the development of vocational education and directions for its improvement]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*, 124, 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_36 [in Ukrainian].
4. Dmitrenko, G.A. & Mudra, S.V. (2016). Upravlinski indykatory pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity: konkurentospromozhnist i konkurentozdatnist vypuskniv [Management indicators of improving the quality of higher education: competitiveness and competitiveness of graduates]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education: coll. Science work*, 1 (30), 32–46. Kyiv: Atopol Group. URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/1_31_2016/upravli/%D0%94%D0%9C%D0%98%D0%A2%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E_%D0%9C%D0%A3%D0%94%D0%A0%D0%90.pdf [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia osvity. (2008). [Encyclopedia of Education]. V.H. Kremen (Eds.). *Acad. ped. Sciences of Ukraine*. Kyiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Isayev, I.F. (2010). Profesiino-pedahohichna kultura yak predmet naukovoho doslidzhennia [Professional and pedagogical culture as a subject of scientific research]. *Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia – Theoretical issues of culture, education and upbringing*, 42, 143–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpkov_2010_42_40 [in Ukrainian].
7. Krymova, M.O. (2011). Zhyttievyi tsykl rozvytku konkurentospromozhnosti fakhivtsia, chynnyky ta skladovi yoho formuvannia [Life cycle of specialist competitiveness development, factors and components of its formation]. *Visnyk Donetskooho un-tu – Bulletin of Donetsk University*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].

8. Lisovska, O.M. (2018). Formuvannia konkurentospromozhnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u zakladakh profesiinoi osvity sfery posluh [Formation of competitiveness of future skilled workers in vocational education institutions in the field of services]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. URL: <file:///D:/Doc/Desktop/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.ref.pdf> [in Ukrainian].
9. Lukyanova, L.B. (2014). Osvita doroslykh: korotky terminolohichni slovnyk [Adult education: a short terminological dictionary]. Kyiv; Nizhyn: Publisher PP Lysenko MM [in Ukrainian].
10. Maikovska, V.I. (2013). Model konkurentospromozhnoho fakhivtsia yak rezultat urakhuvannia vymoh shchodo yakosti y efektyvnosti yoho profesiinoi pidhotovky [Model of a competitive specialist as a result of taking into account the requirements for the quality and effectiveness of his training]. *Haukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the Department of Pedagogy*, 31, 132–138 [in Ukrainian].
11. Medved, V.V. (2011). Osnovy formuvannia konkurentospromozhnosti fakhivtsia: chynnyky, skladovi, kryterii [Fundamentals of forming the competitiveness of the specialist: factors, components, criteria]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu – Theory and methods of education management*, 7, 45–49. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/ttmuo/2011_7/9.pdf [in Ukrainian].
12. Moroz, G.M. (2021). Konkurentospromozhnist maibutnikh fakhivtsiv farmatsevtichnoi haluzi u protsesi profesiinoi pidhotovky: rezultaty eksperymentalnoi roboty za motyvatsiinym kryteriiem [Competitiveness of future specialists in the pharmaceutical industry in the process of training: the results of experimental work on the motivational criterion]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the department of pedagogy*, 48, 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/17479/16085> [in Ukrainian].
13. Nevmerzhytska, M.V. (2014). Formuvannia konkurentospromozhnosti osobystosti v umovakh masovoho suspilstva [Formation of personality competitiveness in the conditions of mass society]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. URL: http://eprints.zu.edu.ua/22473/1/aref_Nevmerzhytska%20M.V.pdf [in Ukrainian].
14. Osvita doroslykh: entsyklopedychnyi slovnyk. (2014). [Adult education: encyclopedic dictionary]. (V.G. Kremenya, Yu.V. Kovbasyuk (Eds.)). N.G. Potasov, Yu.O. Molchanov (Ed.). Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
15. Romanovska, O.O. (2015). Kharakterystyka poniattia «konkurentnozdatnist maibutnoho inzhenera-pedahoha» [Characteristics of the concept of «competitiveness of the future engineer-teacher»]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi sistemamy – Theory and practice of social systems management*, 2, 12–23. URL: <file:///D:/Doc/Downloads/44997-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-90285-1-10-20150623.pdf> [in Ukrainian].
16. Salo, A.V. (2018). Konkurentospromozhnist vypuskniv v umovakh innovatsiinnykh transformatsii ryнкiv pratsi ta hlobalnykh vyklykiv [Competitiveness of graduates in the conditions of innovative transformations of labor markets and global challenges]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk – Central Ukrainian Scientific Bulletin*, 34, 297–310. URL: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1\(34\)/34.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1(34)/34.pdf) [in Ukrainian].
17. Semikina, M.V. (2008). Konkurentsia i konkurentospromozhnist na rynku pratsi: metodolohiia vyznachennia [Competition and competitiveness in the labor market: a methodology for determining]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 2, 94–103. Kyiv: Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/-3738/1/konkurentsia%20y%20konkurentospromozhnist%ca%b9.pdf> [in Ukrainian].
18. Skornyakova, O.V. (2016). Zmist ta struktura konkurentospromozhnosti maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinnykh tekhnolohii [Content and structure of competitiveness of future specialists in information technologies: materials of all-Ukrainian scientific-practical conference]. *Practical pedagogy and psychology: methods and technologies (Zaporozhye, July 1–2, 2016)*. Zaporozhye: Classical Private University [in Ukrainian].
19. Danevych, N.V. (2014). [Regulation of employees' competitiveness on the basis of activation of social partnership]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu – Scientific works of Kirovograd National Technical University*, 26, 124–132. Kirovograd: KNTU. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/226/1/19.pdf> [in Ukrainian].

Novgorodska Y.

candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Pedagogy, Primary Education and Educational Management
Nizhyn Mykola Gogol State University
NovgorodskaYG04@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7285-5548

**STRUCTURAL-COMPONENT ANALYSIS OF THE PHENOMENON
«MANAGER'S COMPETITIVENESS» IN PSYCHOLOGICAL
AND PEDAGOGICAL DISCOURSE**

The urgency of the problem of formation of competitiveness of future managers in the process of their professional training is substantiated in the article. The problem of competition and competitiveness, which was introduced in the field of economics, management and production, over time, due to the strengthening of its humanistic context, has received wide and comprehensive coverage in the field of education. The relevance of the study is due to the dynamic development of the education sector, which requires highly qualified competitive professionals capable of effective action at the level of world standards.

The author made a theoretical analysis of the main approaches to understanding the nature and components of «competitiveness». It is noted that "competitiveness of the manager of education» is a multilevel integrated personal education, characterized by a set of values, personally and professionally significant qualities, basic knowledge, skills and abilities and is designed for all spheres of life and provides future leaders with competitive advantages, educational activities for creative self-realization.

As a result of the analysis, the author summarizes the existing approaches and considers the studied phenomenon as a four-component phenomenon, the components of which are: motivational-value, cognitive, activity and personality-reflexive components. Motivational and value component determines the value orientation and motivation of the individual to self-development, covers the motivation for professional growth and reflects the value orientations of the individual. The cognitive component is characterized by the possession of a system of knowledge necessary for the effective performance of professional tasks; understanding the essence, content, goals and objectives of professional activity; awareness of methods and ways of performing management tasks. The activity component is characterized by the ability of future managers in the field of education to use the acquired knowledge in solving professional problems; ability to adapt to new situations, justify and make decisions for independent professional tasks. The personality-reflexive component determines the suitability for the chosen profession and is characterized by the presence and level of formation of priority professional and personal qualities that affect the ability of future professionals in the field of education to compete.

Key words: education manager, competition, competitiveness, competitiveness, components of competitiveness.